

DİYARBAKIR'DAKİ "CUMBA" VE "KABALTI" LARDA GÖZLEMSEL İNCELEMELERLE YAPISAL SORUNLARIN VE HASARLARIN TESPİTİ¹

DETECTION OF STRUCTURAL PROBLEMS AND DAMAGES BY OBSERVATIONAL INSPECTIONS IN "CUMBA" AND "KABALTI" IN DIYARBAKIR

İlkay Mizgin BUDAK¹, Nursen IŞIK²

¹Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Anabilim Dalı, Diyarbakır / Türkiye

²Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır / Türkiye

ORCID NO: 0000-0003-4081-3631¹, 0000-0002-6125-1896²

Öz: Diyarbakır'da yer alan Suriçi Bölgesi; kentin tarihi surları ile çevrili olan, birçok tarihi ve geleneksel yapısına ev sahipliği yapan bölümdür. Bölgenin geleneksel dokusunu oluşturan mimari öğelerin yaşatılması tarihi dokunun korunması açısından önemlidir.

Amaç: Bu çalışma, Suriçi Bölgesinin günümüze ulaşmış geleneksel mimari öğelerinden olan "cumba" ve "kabaltı"ların mevcut durumlarındaki yapısal sorunların ve hasarların tespit edilip değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Çalışmada, bazı "cumba"lar ve "kabaltı"ları yerinde incelenerek alan çalışması yapılmıştır. Yapılardaki yapısal sorunlar ve hasarlar gözlemsel olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen hasarlar; sıcaklık değişimi veya nem gibi doğa koşullarının etkisiyle oluşmuş hasarlar, malzeme kayıpları etkisiyle oluşmuş hasarlar ve kullanıcı hatasıyla oluşmuş hasarlar şeklinde başlıklar altında gruplandırılmıştır. Alan çalışmasında incelenen yapılardaki sorunlar ve hasarlar fotoğraflarla belgelenmiştir.

Bulgular: Çalışmada mevcut hasarların kullanılan taş ve ahşap malzemelerde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. İklimsel etkilerden kaynaklı oluşan renk değişimi, yüzey bozulması ve sehim hasarları saptanmıştır. Taş malzemede, yüzey ve bağlayıcı harç kaybı; ahşap malzemede ise kabuklanma, çürüme ve yüzeysel çatlak hasarları oluşmuştur. Taşıyıcı sistemlerdeki özgün olmayan müdahaleler kullanıcı kaynaklı hasarların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç: Geleneksel kent mimarisinin birer estetik parçası olan "cumba"lar ve "kabaltı"ları korunması gereken mimari öğelerdir. Bu çalışmada gözlemsel inceleme yöntemiyle mevcut durumu ve hasarları tespit edilen bu yapılarla ilgili alınacak önlemlerde, yapılacak restorasyon uygulamalarında veya kenttsel doku bağlamındaki imar düzenlemelerinde katkı sağlaması amacıyla tespit edilen yapısal sorunlara ve hasarlara oluşturulan tabloda yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çıkma, Suriçi Bölgesi, Yapısal Sorun

Abstract: Suriçi Region in Diyarbakır is the part of the city surrounded by historical walls and home to many historical and traditional buildings. Keeping the architectural elements that make up the traditional texture of the region alive is important in terms of preserving the historical texture.

Aim: This study was conducted to identify and evaluate the structural problems and damages in the current state of the "cumba" and "kabaltı", which are traditional architectural elements that have survived to the present day in the Suriçi Region.

Method: In the study, some extant "cumba" and "kabaltı" were examined on site and field work was carried out. Structural problems and damages in the buildings were detected observationally. Detected damages are grouped under the following headings: damages caused by natural conditions such as temperature change or humidity, damages caused by material losses, and damages caused by user error. Problems and damages in the buildings examined during the field study were documented with photographs.

Results: It was observed that the existing damages were concentrated in the stone and wooden materials used. Color change, surface distortion and deflection damage caused by climatic effects were detected. Loss of surface and binding mortar in stone material; in the wooden material, crusting, rotting and superficial crack damage occurred. Non-specific interventions in carrier systems have caused user-related damage.

Conclusion: The "cumba" and "kabaltı", which are aesthetic parts of traditional city architecture, are architectural elements that should be protected. In this study, the structural problems and damages detected are included in the table created to contribute to the precautions to be taken, restoration applications or zoning regulations in the context of urban texture of these buildings, whose current condition and damages were determined by observational detection method.

Keywords: Cantilever, Suriçi Region, Structural Problems

¹ Sorumlu Yazar: İlkay Mizgin BUDAK, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Anabilim Dalı, Diyarbakır / Türkiye, ilkaymizginbudak@gmail.com, Geliş Tarihi / Received: 15.11.2023, Kabul Tarihi / Accepted: 07.03.2024, Makalenin Türü: Type of Article: (Araştırma - Uygulama; Research - Application) Çıkar Çatışması, Yok - Conflict of Interest, None, Conflict of Interest, None, Etik Kurul Raporu veya Kurum İzin Bilgisi Ethical Board Report or Institutional Approval, Yok / None "This study is a type of study that does not require ethics committee permission." "Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. / This study has been prepared in accordance with Research and Publication Ethics."

GİRİŞ

Geleneksel yapılar, medeniyetlerin izlerini taşıyarak günümüze ulaşmış kültürel ve mimari miras niteliğindeki yapılardır. UNESCO kültürel mirasları arasında yer alan tarihi surlarla çevrili yerleşim dokusuna sahip olan Diyarbakır Suriçi Bölgesi hem anıtsal hem de geleneksel yapılarını günümüze ulaştırabilmiştir. İnşa edildikleri dönemden itibaren buldukları medeniyetlerin izlerini taşıyan simgeler haline gelmişlerdir. Suriçi Bölgesinin simgesel yapı grupları arasında geleneksel evleri yer almaktadır. Diyarbakır evleri kentin mimarisini hem şekillendirmiştir hem de kentin iklimiyle, jeolojik yapısıyla ve halkın yaşayış biçimleriyle şekillenmiştir. Kent mimarisinde geniş bir iz bırakan evler, bölgeye özgü olan malzemelerle ve yöntemlerle inşa edilmiştir. Halkın içe dönük, mahremiyete önem veren bir yaşam sürmesi soyutlanmayı sağlayan mimari öğeleri meydana getirmiştir. Bu mimari öğeler arasında yer alan “cumba”lar, evin cephesinden sokağa yönelen, genellikle dar cephesinde pencere açıklığı bulunan çıkıntılardır. “Cumba”daki pencerenin konumlandığı yan duvarların dar kesitli olması ve direkt sokağı gören cephe olmaması sayesinde “cumba”lar sokaktan soyutlanmayı sağlamıştır ve mahremiyetin korunmasına katkı sağlamıştır. Sokaklar arasındaki geçişi dar sokaklarda yapıların altından sağlayan ve sokak dokusunu estetik yönden güçlendiren geçitler bulunmaktadır. “Kabaltı” olarak adlandırılan geçitler ve “cumba”lar Suriçi Bölgesinin önemli simgeleri olmuştur. Birçok tahribata maruz kalan yapıların korunması

için mevcut sorunların ve hasarların düzeyinin bilinmesi ve bu doğrultuda müdahale kararının alınması gerekmektedir. Bu çalışmada; kent mimarisinin estetik öğeleri olan “cumba” ve “kabaltı”ların Suriçi Bölgesindeki örnekleri üzerinde bir alan çalışması yapılmıştır. 35 tane “cumba” ve 8 tane “kabaltı”nın yapısal sorunları ve hasarları incelemelerle belirlenmiş, güncel hasar durumları kayıt altına alınmıştır. Tablo şeklinde sunulan hasarlara yönelik öneriler sunulularak çalışma tamamlanmıştır.

AMAÇ

Anıtlar onarılmadan önce, gözlem ve teknik incelemeler sonucu harap duruma gelme nedenleri araştırılıp saptanır (Ahunbay, 2017). Hasarın düzeyinin veya hasarın nedeninin bilinmeden veya yanlış belirlenmesi sonucu uygulanan müdahale, koruma sürecini geciktirmenin yanında yapıdaki hasarın büyümesine neden olabilmektedir. Tarihi yapılara olan ilginin ve yönelimlerin artmasıyla koruma bilinci gelişmiştir. Günümüzde hasar analizinde ve hasara müdahale aşamasında birçok yöntem uygulanabilmektedir. Fiziki olarak yapıya zarar vermeyen tahribatsız uygulamalar kullanılmaya başlanmıştır (Işık vd., 2022). Bu yöntemlerde ilk aşama gözlemsel inceleme olmaktadır. Bu nedenle bu çalışma Suriçi Bölgesindeki günümüze ulaşmış olan “cumba”ların ve “kabaltı”ların korunabilmesi için mevcut durumlarındaki yapısal sorunların ve hasarların tespit edilip değerlendirilmesi ve alınacak müdahale kararlarına katkı sağlaması amacıyla yapılmıştır.

KAPSAM

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde yer alan günümüze ulaşmış bazı “cumba”lar ve “kabaltı”ların mimari özelliklerinin belirlenmesi ve gözlemsel olarak incelenmesi sonucu yapılardaki yapısal sorunların ve hasarların tespiti çalışmanın ana kapsamını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda “cumba”lar ve “kabaltı”ları hem Türk evi hem de Diyarbakır mimarisi özelinde değerlendirilmiştir.

Geleneksel Türk Evinde ve Diyarbakır Evlerinde “Cumba”

“Cumba” kelimesi köken açısından İtalyancadaki “*Gibbo*” kökünden türetilerek dilimize yerleşmiştir (Arseven, 1983). “Bir binanın kat duvarı sathından dışarıya doğru çıkan kısım” olarak tanımlanmış ve bu tarz duvarlar için de “cumbalamak” kavramını kullanmıştır. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde şahnişin, sokak üzerine olan evlerdeki çıkmalara küçüğü olarak tanımlanmıştır (Pakalın, 1996). “Cumba”ya sahip sofalar için “sofalı cumba” tanımları kullanılmıştır. Mimari kavram olarak bina cephesinden dışarı taşan ya da çıkıntı yapan bölümler için kullanılan “cumba” kavramı “*cunba*, *çıkma*, *şahniş*, *şahnişin*” gibi isimleri de almıştır.

Geleneksel Türk evi içe dönük bir kurguya sahiptir. Evin mahrem alan olarak görülmesi ve kadının yaşam alanı olması nedeniyle mekan kurgusu dışı kısmen kapalı olarak şekillenmiştir. Değişen yaşam biçimlerinin etkisiyle iç mekân kurgusu değişmiş ve gelişmiştir. Dış ortamla bağlantı kurulma gereksinimi oluşmuştur. Zemin katlarda

pencerelerin yarattığı mahremiyet eksikliği sağlıklı bir ilişki kurulmasının önüne geçmiş, “cumba” kavramının doğmasına sebep olmuştur. Çıkma olarak da bilinen “cumba” evlerin üst kat hizasında odaların sokağa doğru uzanan farklı şekillerde ve malzemelerdeki pencerelerle çevrili bölümlerdir. Işığın kullanımı, mekânın hava alması, iç mekânda kullanım kolaylığı sağlaması gibi nedenlerle çıkmalar yapılmıştır (Demirbağ & Urfalıoğlu, 2019). “Cumba”lı oda; en aydınlık ve en hava alan mekan olduğu için evin en canlı olan yaşam odasını belirtmektedir. Komşular ile pencerelerden iletişim kurulmakta, sokağa hakim olunmasıyla sosyal ilişkiler gelişmektedir. Türk evinde mekân çözümünün içten başladığının kanıtı olarak “cumba”yı örnek veren Bektaş’a (2023) göre, pencere evin dıştan görünüşüne göre değil de içteki yaşama göre açılmaktadır. Ayrıca pencerenin nereyi görmek istenmişse orayı görece şekilde açıldığını ifade etmiştir. Şenyurt’a (2016) göre dış-ç-dış etkileşimini devamlı kılan “cumba”lar evde yaşayanların yalnızlaştığı, içine kapandığı bir köşe veya çıkıntıdır.

Anadolu’daki tarihi kentlerden biri olan Diyarbakır, özgün kültürel mirasını mimari yapıları ile günümüze taşımaktadır. Bu yapılardan biri olan geleneksel Diyarbakır evleri; halkın gereksinimlerine, yaşam tarzına, kültürüne ve bulunduğu coğrafyanın iklimine göre şekillenmiştir. Evler mevsimsel değişkenliğe göre avlu etrafında çevrelenerek uygun olan yönlerde konumlanmıştır. Farklı kütüphanelerle yapılan bu yönlenme birbirinden farklı mimari özellikleri ortaya çıkarmıştır.

Mekanlar avlu içine baktığı için sokağa bakan mekanlar çok azdır. Dış cephede genellikle yüksek sağır duvarlar kullanılmıştır. Karşılıklı evlerin birbirine yakın mesafede yapılması sayesinde yüksek duvarlar ile güneşin etkisini yitirdiği, gölgelik alanlara sahip sokak dokusu ortaya çıkmıştır. Evler dar sokaklarda karşılıklı olarak konumlanırsa da dışa kapalı bir hayat süregelmektedir. Yüksek duvarların örülmesi ve sokağı direkt gören pencere açılmaması mahremiyetin mimariye yansımalarının birincil göstergeleridir. Bu nedenle mahremiyet kavramı yaşamın her alanında olduğu gibi yaşanan alanlarda da önemli olmuştur. “Komşuya pencere açmama” anlayışı geleneksel Diyarbakır evlerinde “cumba”ların kullanım amacını özetlemektedir. Üst kattaki odayı büyütmek için de kullanılan “cumba”larda sokaktaki evler birbirlerine çok yakın olduğu için “cumba”nın komşuya bakan cephesi sağır bırakılmış veya göz hizasının üzerinde açıklıklar kullanılmıştır. Bazen pencere açıklıkları ahşap kafeslerle kapatılarak içerinin dışarıdan görünmesi engellenmek istenmiştir. Pencere genellikle “cumba”nın dar olan yan kısımlarında bulunmaktadır (Şekil 1). Bu sayede evler sokaktan soyutlanmıştır. Bu özelliği ile Türk evindeki ve Diyarbakır evindeki “cumba”lar farklılaşmaktadır. Türk evinde sokakla sosyalleşmek amaçlanırken Diyarbakır evlerinde sosyalleşme eylemi avlu ile sınırlı kalmış ve sokağa kapalı bir yaşam tercih edilmiştir. Geleneksel Diyarbakır evlerindeki “cumba” tür ve malzeme olarak; taş bingilerin üzerine gelen ahşap karkas çıkmalarıdır. Şanlıurfa’dakilerin aksine daima yapıyı

hafifletmek amaçlanmıştır (Tuncer, 1999). Bingiler genellikle iki veya üç sıra halindedir. Oğuz ve Halifeoğlu (2017) “cumba”ların taşıyıcı sisteminde ahşap karkas sistem ve bingi taşları kullanıldığına yer vermiştir. Bingi taşları duvarın içine kısmen sokularak taşıtılmıştır. İki sıra halindeki taş bingilerin üzerine gelen ahşap bingiyi bağlayan ahşap kirişler gelmektedir ve ana taşıyıcının alt sistemi oluşmaktadır. Ahşap kirişler 30–50 cm aralıklarla konulmakta ve üzeri tahta levhalarla kaplanmaktadır. Hasır, kaba yonga veya saz tahta kaplamanın üzerine serilmekte, tavadaki ahşabın su ile teması önlenmektedir.

Geleneksel Diyarbakır Mimarisinde “Kabaltı”

Geleneksel kentlerin mimari dokularında sokağın üzerini örten, sokaklar arasındaki geçişi dar sokaklarda yapıların altından sağlayan geçitler “kabaltı” olarak adlandırılmaktadır. “Kabaltı”lar üzerinde farklı yapı grupları bulunabilen, sokağın üstünü kapatan, örtü sistemi düz veya tonozlu olarak çeşitlilik gösterebilen mimari öğelerdir. Fonksiyonu ve mimarisiyle sokakların estetiğini tamamlamışlardır. “Kabaltı”lar; sıcak iklimin çözümü olan, “sokak üstü oda” (Tuncer, 1999) olarak bilinen ve üzerindeki yapı sayesinde sokağın üzerini örterek gölge alanlar yaratan mimari öğelerdir. Örtme özelliği sayesinde “kabaltı”lara en fazla sıcak iklimin hâkim olduğu, yapıların daha dar ve düz alanlara konumlandığı kentlerde rastlanmaktadır. Koridor şeklinde olan ve iki kemere oturtulmuş tonoz tavana sahip bu yapılar; yazları gölgelik alan, kışları ise yağmurlu

havada sığınma alanları görevi gören yarı açık kamusal alanlardır (Kejanlı vd., 2019). Diyarbakır mimarisinde “kabaltı” olarak bilinen örtmeler; *kab*, *abbara*, *sabat*, *tetirbe* gibi isimlerle (Altın, 2017) diğer geleneksel kent mimarilerinde de yer almıştır. Türkiye’de çeşitli isimlerle adlandırılan “kabaltı”larının farklı formlardaki örnekleri yurt dışında da bulunmaktadır.

Diyarbakır’ın sıcak iklime sahip olması sokak dokusunu da şekillendirmiştir. Geleneksel evler, dar ve dönemeçli sokaklar ile bölünmüştür ya da evler çıkmaz sokakların oluşmasına neden olmuştur. Sokakların devamlılığını çıkmaz sokaklarda geçiş görevini üstlenen “kabaltı”lar sağlamıştır. Avluyla ve odalarla sınırlı tutulan yaşam, “kabaltı”larla sokağa açılma imkânını elde etmiştir. Yapı altlarında kullanıldığı için sokaklar arası geçişi mümkün kılan “kabaltı”ları ile devamlılık sağlandığından

sokağa hareket ve fonksiyon katılmış, dar sokakların yaşam alanlarına dahil edilmesiyle de sokak canlı kılınmıştır. Böylece “kabaltı”ları sokağın önemli bir ögesi haline gelerek sokağın mimari dokusunu zenginleştiren bir eleman olmuştur. Tuncer’e (1999) göre de “kabaltı”ları artık evin değil sokağın bir parçasıdır, onu renklendiren ve görsel açıdan zenginleştiren bir ayrıntıdır. Yığma sistemde tasarlanan “kabaltı”larda ana yapı malzemesi olarak bazalt taşı kullanılmıştır. Farklı yapı grupları örneklerinin yanı sıra genellikle geleneksel evlere ait mekanların altında konumlanan “kabaltı”larında üst döşemede ahşap kirişlere veya tonoz örtüye rastlanılmıştır. “Kabaltı”larının sınırlı bir alanda farklı biçimlere sahip olması bölgede özgün bir mimarinin oluşmasına ve kent kimliğinin şekillenmesine önemli katkı sağlamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Geleneksel Diyarbakır Evlerinde “Cumba” ve “Kabaltı” Örnekleri (2023)

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada alan ve literatür çalışması yapılmıştır. Çalışmaya, “cumba”ların ve “kabaltı”ların tanımına ve mimari özelliklerine yer verilerek başlanmıştır. Günümüze ulaşmış bazı “cumba”lar ve “kabaltı”ları yerinde incelenerek yapısal sorunları ve hasarları gözlemsel incelemelerle belirlenmiştir. Belirlenen

sorunlar literatürdeki hasar türleri sınıflandırmaları göz önünde bulundurularak; doğa koşullarının etkisiyle, malzeme kayıpları etkisiyle ve kullanıcı hatasıyla oluşmuş hasarlar olarak üç ana grupta değerlendirilmiştir. Hasar türleri nedenleriyle ve yapıda oluşturduğu tahribat ile açıklanmış, alan çalışmasında elde edilen veriler ile desteklenmiştir. Alan çalışmasında

incelenen yapılar fotoğraflarla belgelenerek güncel durumlarının kaydı tutulmuştur. Yapıların mimari özellikleri, konumları, hasar türleri ile hasarın etkileri tablo şeklinde verilmiştir. Tespit edilen hasarlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Diyarbakır Suriçi Bölgesinde geleneksel evlerin bulunduğu sokaklardaki “cumba” ve “kabaltı”lar ele alınarak araştırmanın sınırlılıkları belirlenmiştir. Alan çalışmasında sokak dokusuna estetik ve fonksiyon katan bu mimari öğelerin yapısal sorunları sadece gözlemsel tespitlerle belirlenmiştir. Hasar tabloları oluşturulup hasarlara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmanın Problemi

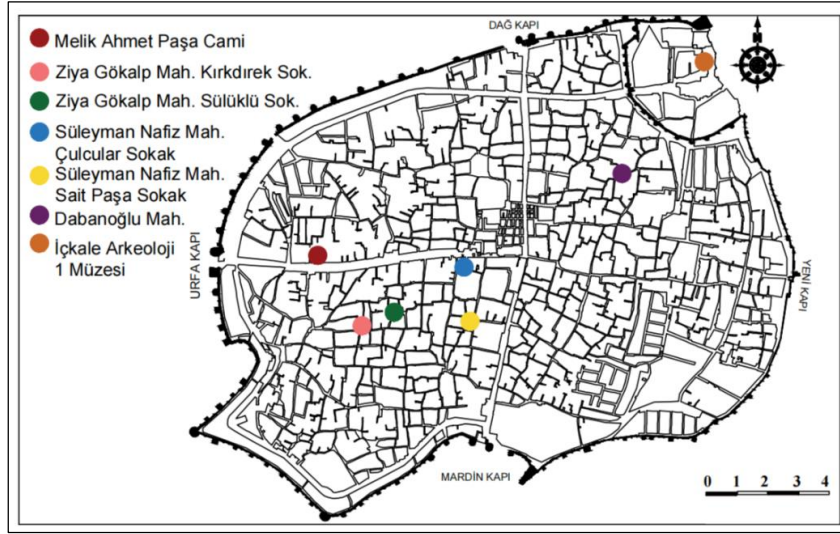
Koruma, çürümeyi önleyen eylemlerdir. Kültürel mirasımızın ömrünü uzatmaktadır (Feilden, 2003). Geleneksel yapıların fiziki ömrü hasarlardan etkilenme düzeyine bağlıdır. Hasarlar yapının dayanımının azalmasına, malzeme özelliklerinin değişmesine neden olan fiziksel, kimyasal veya biyolojik bozulmalardan oluşan bir süreçtir. Bu nedenle “cumba”ların ve “kabaltı”ların geleceğe aktarılabilmesi için korunması gerekmektedir. Koruma kararı için yapıların malzeme özellikleri, hasar düzeyleri ve nedenleri belirlenmelidir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemi; hasarın oluşum düzeyi ve nedenleri ile tespiti sonucu alınacak önlemlere kaynak oluşturmaktır. “Cumba” ve “kabaltı”ların mimari özelliklerinin, yapım biçimlerinin, malzeme düzeyindeki ve mimari elemanlarındaki zaman içindeki

değişikliklerin bilinmesi ve özgün hallerinin tespiti ile çözüm oluşturacak önerilerin sunulması; bu yapıların belgeleme çalışmaları ile kayıt altına alınmalarının sağlanması araştırmanın alt problemlerini oluşturmaktadır.

BULGULAR

1. Diyarbakır Mimarisindeki “Cumba” ve “Kabaltı”lardaki Hasarların Gözlemsel Tespiti

Doğal malzemelerle inşa edilen geleneksel yığma yapılardaki hasarın kısmi veya bütüncül olması yapının taşıyıcı sistemini tehdit edecek seviyeye ulaştırmaktadır. Özellikle duvar ve diğer düşey taşıyıcı elemanlarda oluşmuş hasarlar yığma yapılar için risk barındırmaktadır. Hasarlar tespit edilirken oluşum nedenleriyle incelenmelidir. Yapının bulunduğu çevreden, strüktür özelliğinden, kullanılan malzeme ile yanlış detay uygulamalarından kaynaklı hasarlar iç nedenlerdir. İnsan kaynaklı hasarlara neden olan yapının terk edilmesi durumu, doğal afetin yaşanması, vandalizm, hava kirliliği, turizm faaliyetleri gibi nedenler ise dış nedenler olarak görülmektedir (Ahunbay, 2017). Gözlemsel incelemelerle belirlenen hasarlarda, yapıda kullanılan taş ve ahşaptaki yüzeysel hasarlar ile yapının taşıyıcı sistemindeki hasarların daha sık görüldüğü belirlenmiştir. Bu hasarlar; doğa koşullarının etkisiyle, malzeme kayıplarının etkisiyle ve kullanıcı hatasıyla oluşmuş hasarlar olarak gruplandırılmıştır. Alan çalışmasında incelenen yapıların güncel konumları Suriçi Bölgesi haritasında işaretlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Diyarbakır'daki Bazı “Cumba” Ve “Kabaltı” ların Suriçi Bölgesi Haritasındaki Konumları

1.1. Doğa Koşullarının Etkisiyle Oluşmuş Hasarlar

Yapılar, doğa olaylarının ve doğal oluşumların bozulmalara neden olan etkilerine yıllarca maruz kalmaktadır. Korunamayan yapılarda hasarlar meydana gelmektedir. Genellikle iklimsel faktörlere dayanan hasarlar “cumba” ve “kabaltı”larda da görülmektedir. Kentte hâkim olan karasal iklimden dolayı sıcaklığın ani değişmesi geleneksel evleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yağışın, nemin ve rüzgârın da etkisiyle yapılarda malzeme kayıpları sonucu hasarlar meydana gelmiştir. Fiziksel özellikleri değişen malzemede çatlama, burulma ve ayrışma hasarları gözlemlenmiştir. Sıcaklığın aşırı yükselmesi bazaltta ve tuğlada renk değişimlerine neden olmuştur. Sıcaklık sonucu aşırı genleşen taşa sıcaklık azaldığında taşın büzülmesi ile boşluklarda su tanecikleri kalabilmektedir. Taşın iç yapısındaki nem sorunu mukavemetini düşürmektedir. Ahşapta ise neme maruz kalınması bozulma nedenleri arasındadır. Sıcaklığın da etkisiyle ahşap yapı

elemanlarında çürüme, kabuklanma, ayrışma ve sehim meydana gelmiştir. Cami Nebi Mahallesi'ndeki “cumba”da bitki oluşumu yüzeyi kaplayarak kirlilik oluşturmuştur. Ahşap kirişlerde ve pencerede soyulma ile renk değişimi meydana gelmiştir (Şekil 3-a). Melik Ahmet Paşa Cami duvarlarındaki ve “kabaltı”daki bazalt ve kireç taşlarında renk değişimleri meydana gelmiştir. (Şekil 3-b). Sait Paşa Sokak'taki “kabaltı”da ahşap kirişli döşemenin nemden dolayı ahşap kirişleri kabuklanmış ve kısmen soyulmuştur. Çürüme veya sehim sonucu yapısı bozulan kirişler de mevcuttur. Bazalt taşında renk değişimleri mevcuttur (Şekil 3-c).

1.2. Malzeme Kayıpları Etkisiyle Oluşmuş Hasarlar

Bazalt taşı, ahşap, tuğla ve kerpiç “cumba” ve “kabaltı”larda kullanılan malzemelerdir. Tercih edilen malzemelerdeki kayıplar hasar düzeyini arttıran bozunmalardır. Malzeme kayıpları; fiziksel, kimyasal, biyolojik etkiler ile özgün olmayan müdahalelere bağlı olarak farklı şekillerde meydana gelmiştir.

Başlangıçta renk değişimi, çürüme gibi görünen sorunlara müdahale edilmediğinde hasarın boyutu malzeme kaybına ulaşmaktadır. Ziya Gökalp Mahallesi'ndeki ağır hasarlı yapıda bulunan "cumba"daki bağdadi duvar örgüsünün ahşap iskeletinde ciddi kayıplar mevcuttur ve sıvanan üst yüzeyinde dökülmeler meydana gelmiştir (Şekil 3-d). Abdal Dede Mahallesi'ndeki "cumba" ağır hasarlı bir yapıda yer

almaktadır. Ahşap kirişlerdeki renk değişimi ve soyulmalarla beraber kayıplar da meydana gelmiştir. Yine sıvanan yüzey dökülerek hasara açık hala gelmiştir (Şekil 3-e). Sülüklü Sokak'taki "kabaltı"da duvar örgüsü taşlarda ve harçta meydana gelen kayıplar sonucu kesintiye uğramıştır. Konuttaki tuğlada, kısmi kayıplar ve kirlilik meydana gelmiştir. Özgün olmayan pencerenin ahşap iskeleti kullanılamaz durumdadır (Şekil 3-f).

Şekil 3'a-f. "Cumba"lar ile "Kabaltı"lardaki Bazalt, Tuğla ve Ahşap Malzeme Kayıpları (2023)

1.3. Kullanıcı Hatasıyla Oluşmuş Hasarlar

Kullanıcı hatası, insan eliyle meydana gelmiş, özgün olmayan uygulamalar sonucu oluşan tahribatları ifade etmektedir. İnsanların yapıları terk etmesi, bakımsız bırakması veya vandalizm faaliyetlerinde bulunması yapıların hasar almasına neden olmaktadır. İşlevinin değişmesi ile "cumba"larda özgün olmayan pencerelerin açılması, kamera montajı, duman bacası eklenmesi veya yapıların betonarmeye dönüştürülmesi gibi uygulamalardır. Betonun yapılarda kullanılması taşıyıcı sistemde aşırı ve düzensiz yüklenmeye neden olabileceği için hem hasarlar oluşturmakta hem de oluşmuş hasarların risk düzeyini arttırmaktadır. Ziya Gökalp Mahallesi'ndeki "cumba"lı konutun

kamu yapısı işlevinden dolayı güvenlik kamerası için bazalt taşı delinmiş ve kablolar için ahşap kafese zarar verilmiştir (Şekil 4). Abdal Dede Mahallesi'ndeki "cumba"lı yapı özgün yapısını korumayarak betonarmeye dönüştürülmüştür. Ön cephede özgün olmayan pencere açıklıkları bırakılmış, yanlardaki pencereler ise kafesle kapatılmıştır. "Cumba" kullanıcı tarafından boyanmıştır (Şekil 4). Sülüklü Sokak'taki konut betonarmeye dönüştürülüp kullanılmış, altındaki "kabaltı" sıvanıp boyanmıştır. Boyanan yüzey kabuklanarak dökülmüştür. Konuttaki tesisat boruları "kabaltı"nın üst döşemesinin delinmesine neden olduğu için hem üst döşeme hasar almıştır hem de oluşan rutubetten dolayı taş yüzeyleri renk değiştirmiştir (Şekil 4).

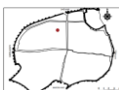

Şekil 4. Ziya Gökalp ve Abdal Dede Mahallesi'ndeki "Cumba"lar ile Sülüklü Sokak'taki "Kabaltı"daki Bazalt Taşı, Tuğla ve Ahşap Malzeme Kayıpları (2023)

Tablo 1. Suriçi Bölgesinde İnceleme Yapılan "Cumba"lardaki Yapısal Sorunlar ve Hasarlar

1-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Cami Nebi Mahallesi Ziya Gökalp Sokak</p> 	<p>Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğündeki cumba, ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde üç sıra halinde üç adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. Cumbada dört adet pencere mevcuttur.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi</p>	<p>-Bulunamadı</p>	<p>-Kameranın monte edilmesi için taş yüzeyinde oluşan tahribat -Ön cephede pencerenin olması</p>
2-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Cami Nebi Mahallesi Çiftçi Sokak</p> 	<p>Özgün yapısını korumamaktadır. Alt taşıyıcı sistemde tek sıra halinde bir adet, iki sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada iki adet özgün olmayan pencere mevcuttur.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Sıvanan yüzeyde soyulmalar ve renk değişimi</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>-Özgün yapısını korumamaktadır</p>
3-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Cami Nebi Mahallesi Telgrafhane Sokak</p> 	<p>Cahit Sıtkı Tarancı Müze yapısının doğu kanadında bulunan cumbada iki sıra halinde altı adet bingi taşı</p>	

Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar	kullanılmıştır. Ön cephesi sağır olup yan cephelerde toplam iki adet pencere mevcuttur.	
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Yüzeyde oluşmuş bitkilenme	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Bulunamadı

4-Konumu	Özellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Kılıç Sokak 	Dengbej Evi ve Turizm Bürosu olarak kullanılan yapıdaki cumbada, ahşap karkas sistem kullanılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde üç sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar	-Bulunamadı	-Tesisat amaçlı kullanılan kablo ve boruların yüzeyde bıraktığı kirlilik

5-Konumu	Özellikleri	Cephesi
Cami Nebi Mahallesi 	Ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde iki sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Yüzeydeki bitkilenme ve kirlilik	-Sivanan yüzeydeki soyulmalar	-Tespit edilemedi

6-Konumu	Özellikleri	Cephesi
Cami Nebi Mahallesi 	Üçgensel forma sahip olan cumbada iki sıra halinde tek bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda beş adet pencere mevcuttur. Yan cephedeki pencere ahşap kafesle örtülmüştür.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Yüzeydeki bitkilenme ve kirlilik	-Bulunamadı	-Ön cephede pencerenin olması

7-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Cami Nebi Mahallesi</p> 	<p>Özgün yapısını korumamaktadır. İki sıra halinde üç adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda beş adet pencere mevcuttur. Yan cephedeki pencere ahşap kafesle örtülmüştür.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar</p> <p>-Bingi taşında renk değişimi</p> <p>-Sıvanan yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları</p>	<p>-Özgün yapısını korumamaktadır</p> <p>-Ön cephede pencerenin olması</p> <p>-Yapının boyanması</p> <p>-Kameranın oluşturduğu tahribat</p>

8-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Ziya Gökalp Mahallesi</p> 	<p>Tamamen ahşaptan malzemeden yapılan cumbada tek sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada üç adet pencere mevcuttur.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar</p> <p>-Bingi taşında renk değişimi</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları</p>	<p>-Ön cephede pencerenin olması</p>

9-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Abdal Dede Mah. Devehamamı Sokak</p> 	<p>Ağır hasarlı ve terk edilmiş yapıda bulunan ahşap karkas sisteme sahip cumbanın alt taşıyıcı sisteminde iki sıra halinde üç adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki adet pencere mevcuttur.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar</p> <p>-Bingi taşında renk değişimi</p> <p>-Metal korkuluklardaki korozyon</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları</p> <p>-Sıva kayıpları</p> <p>-Pencerelerin camının kırık olması</p>	<p>-Yapının terk edilmesi ile dış etkenlere maruz kalması</p>

10-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Ziya Gökalp Mahallesi Tuzcular Sokak</p> 	<p>Ağır hasarlı yapıda bulunan ahşap karkas sisteme sahip cumbanın alt taşıyıcı sisteminde iki sıra halinde iki</p>	

Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar	adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki adet pencere mevcuttur.	
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Ahşap malzeme kayıpları -Pencerelerin camının kırık olması	-Bulunamadı

11-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Dabanoğlu Mah. Yukarı Karataş Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Tek sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda üç adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması -İki adet metal çubuğun monte edilmesi ile oluşan tahribat

12-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Lale 1 Sokak 	Özgün yapısını korumamakta. İki sıra halinde üç adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada bir adet pencere mevcuttur. Yapıda eski işlevinden kalan bingi ve köşe pağı mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Bingi taşı kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması

13-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Cevat Paşa Mahallesi Kozlu Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Üçgenel forma sahip olan cumbada dokuz adet, dairesel kesitli ahşap bingiler kullanılmıştır. Farklı ebatlarda üç adet pencere mevcuttur. Bazalt taşı ve tuğla birlikte kullanılmıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası

-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Sıvanan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması
---	---	---

14-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Cevat Paşa Mahallesi Kozlu Sokak 	Tuğla malzemenin kullanıldığı nadir cumba örneklerinden biridir. Ahşap taşıyıcı sistemle beraber iki sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Metal korkuluklardaki korozyon	-Bingi taşı eksikliği -Ahşap malzeme kayıpları -Tuğla malzeme örgüsündeki kopmalar	-Duman bacasının tuğla duvarda yarattığı tahribat

15-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Cevat Paşa Mahallesi Kozlu Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Tek bir yapıda art arda sıralanmış birden fazla üçgenel cumba yer almaktadır. Farklı ebatta, sırada ve sayıda bingi taşları kullanılmıştır. Pencerelerin boyutları da birbirinden farklıdır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması

16-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Camii Nebi Mahallesi Karaozan Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Tek sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda dört adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması

-Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Pencerelerin camının kırık olması	
-----------------------------	------------------------------------	--

17-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Lalebey Mahallesi Ana Sokak 	Lalebey Konağı Kadın Kültür Merkezi işlevli yapıdaki cumba, ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde iki sıra halinde üç adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi	-Ahşap malzeme kayıpları	- Tabelanın monte edilmesi ile yüzeyde oluşan tahribat

18-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Lalebey Mahallesi Dolap Sokak 	Hasarlı yapıda bulunan ve özgün yapısını korumamaktadır. İki sıra halinde bir adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada bir adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik ve soyulma	-Sıva kayıpları -Pencerelerin camının kırık olması	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması

19-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Sülüklü Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. İki sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Sıva kayıpları -Pencerelerin camının kırık olması	-Özgün yapısını korumamaktadır -Ön cephede pencerenin olması -Yapının boyanması -Yağmur borusunun yüzeydeki tahribatı

20-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Kırkdirek Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Üç sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumba kullanımı mevcut değildir, balkon olarak dönüştürülmüştür.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası

-Bingi taşında renk değişimi -Sıvıyan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Sıva kayıpları -Pencerelerin camının kırık olması	-Özgün yapısını korumamaktadır -Balkona dönüştürülmesi -Yapının boyanması
--	---	---

21-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Abacı Sokak 	Ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde iki sıra halinde bir adet bingi taşı, üç sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Metal korkuluklardaki korozyon	-Ahşap malzeme kayıpları	-Bulunamadı

22-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi 	Ağır hasarlı yapıda bulunan, üçgenel forma sahip cumbada iki sıra halinde tek bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Farklı ebatlarda iki adet pencere mevcuttur. Cumba bağdadi duvar örgüsüne sahip özgün yapılarıdır	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Metal korkuluklardaki korozyon	-Duvar örgüsünün sürekli olmaması -Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-On cephede pencerenin olması

23-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Lalebey Mahallesi Pusucu Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. İki sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada bir adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bingi taşında renk değişimi -Sıvıyan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması

24-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ali Paşa Mahallesi Binici Sokak	Cemil Paşa Konağı'ndaki (Kent Müzesi) cumba ahşap karkas sistemle yapılmıştır. Alt taşıyıcısında üç sıra	

	<p>halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki farklı biçimde, ikisi tepe penceresi olmak üzere dört adet pencere mevcuttur.</p>	
<p>Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar</p>	<p>Malzeme Kayıpları Etkisi</p>	<p>Kullanıcı Hatası</p>
<p>Doğa Koşullarının Etkisi</p> <p>-Ahşap malzemede renk değişimi -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Bulunamadı</p>	<p>-Bulunamadı</p>
<p>25-Konumu</p>	<p>Özellikleri</p>	<p>Cephesi</p>
<p>Ziya Gökalp Mahallesi Sanay Sokak</p> 	<p>Hasarlı yapıda bulunan cumba özgün yapısını korumamaktadır. İki sıra halinde iki adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda iki adet pencere mevcuttur.</p>	
<p>Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar</p>	<p>Malzeme Kayıpları Etkisi</p>	<p>Kullanıcı Hatası</p>
<p>Doğa Koşullarının Etkisi</p> <p>-Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Bingi taşı kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>- Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması -Metal çubukların monte edilmesi ile oluşan tahribat</p>
<p>26-Konumu</p>	<p>Özellikleri</p>	<p>Cephesi</p>
<p>Ali Paşa Mahallesi Köylü Sokak</p> 	<p>Özgün yapısını korumamakta. Alt taşıyıcı sistemde tek sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.</p>	
<p>Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar</p>	<p>Malzeme Kayıpları Etkisi</p>	<p>Kullanıcı Hatası</p>
<p>Doğa Koşullarının Etkisi</p> <p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları -Bingi taşı kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>- Özgün yapısını korumamaktadır -Bingi taşının boyanması</p>
<p>27-Konumu</p>	<p>Özellikleri</p>	<p>Cephesi</p>
<p>Ziya Gökalp Mahallesi</p> 	<p>Ağır hasarlı yapıda bulunan cumba özgün yapısını korumamaktadır. Ahşap karkas sisteme sahip cumbanın alt taşıyıcısında iki sıra halinde üç adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Farklı ebatlarda üç adet pencere mevcuttur.</p>	
<p>Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar</p>	<p>Malzeme Kayıpları Etkisi</p>	<p>Kullanıcı Hatası</p>
<p>Doğa Koşullarının Etkisi</p> <p>-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Ahşap malzeme kayıpları -Bingi taşı kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>- Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması -Yapının boyanması</p>

-Metal korozyon korkuluklardaki		
28-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Lale 1 Sokak 	Özgün yapısını korumamakta. Üçgensel forma sahip olan cumbada tek sıra halinde iki bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada bir pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması
29-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Yeşil Sokak 	Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) olarak kullanılan yapıda bulunan cumba özgün yapısını korumamaktadır. Taşıyıcı sisteminde bingi taşı ve ahşap kiriş bulunmamaktadır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Sivanan yüzeydeki kirlilik -Metal korkuluklardaki korozyon	-Sıva kayıpları	- Özgün yapısını korumamaktadır
30-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ali Paşa Mahallesi Hambeli Sokak 	Özgün yapısını korumamakta. Alt taşıyıcı sisteminde iki sıra halinde sekiz adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda dört adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması -Bingi taşının boyanması
31-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mah. Tahtalı Kastal Sokak 	Ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde tek sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		

Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Ahşap malzeme kayıpları	-Bulunamadı

32-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Gökalp Sokak 	Ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde tek sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları	-Bulunamadı

33-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Gökalp Sokak 	Ziya Gökalp Müzesi'nde bulunan cumba ahşap karkas sistem kullanılarak yapılmıştır. Alt taşıyıcı sistemde iki sıra halinde iki adet bingi taşı ve ahşap kiriş kullanılmıştır. Cumbada iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi	-Bulunamadı	-Bulunamadı

34-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Gökalp Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Tek ve iki sıra halinde birer adet bingi taşı kullanılmıştır. Cumbada farklı ebatlarda iki adet pencere mevcuttur.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Bingi taşı kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır -On cephede pencerenin olması -Yapının boyanması

35-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Tuzcular Sokak 	Ağır hasarlı yapıda bulunan ahşap karkas sisteme sahip cumbanın alt taşıyıcı sisteminde iki sıra halinde iki	

Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar	adet bingi taşı ve ahşap kirişler kullanılmıştır. İki adet pencere mevcuttur.	
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Bingi taşında renk değişimi -Sivanan yüzeydeki kirlilik	-Ahşap malzeme kayıpları -Sıva kayıpları -Bazalt taşı kayıpları -Pencerelerin camının kırık olması	-Bulunamadı

Tablo 2. Suriçi Bölgesinde İnceleme Yapılan “Kabaltı”lardaki Yapısal Sorunlar ve Hasarlar

1-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Melik Ahmet Paşa Mahallesi Melik Ahmet Sokak 	Camide iki adet kabaltı bulunmaktadır. Biri camiye girişi diğeri arka sokağa geçişi sağlamaktadır. Camiye giriş süslemeli kapıdan sonra kabaltı ile sağlanmakta ve avluya geçilmektedir. Önce daha geniş, ardından darlaşan iki tonozlu geçitten oluşmaktadır. Tonoz örtü boyanmıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt ve kalker taşında renk değişimi -Sıva soyulmaları ve yüzeydeki kirlilik	-Taş kayıpları -Sıva kayıpları	-Aydınlatma elemanının montesinin yüzeydeki tahribatı

2-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Melik Ahmet Paşa Mahallesi Melik Ahmet Sokak 	Melik Ahmet Cami'deki bir diğer kabaltı ile cami altından yapının arkasındaki sokağa geçilmektedir. Tonoz üst örtüye sahip bu yapıda iç duvarlar kısmi olarak sıvanmıştır. Kabaltının iç duvarları kısmi sıvalıdır. Köşe pahı yumuşatılan kenarlar işlevsiz kalmıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt taşında renk değişimi -Sıva soyulmaları ve yüzeydeki kirlilik	-Taş kayıpları -Sıva kayıpları	-Dükkan işlevinden kaynaklı oluşan tahribat

3-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Ziya Gökalp Mahallesi Kırkdirek Sokak 	Özgün yapısını korumamaktadır. Ön tarafını kemerle, arka tarafı ise düz bir geçide sahiptir. Ahşap lentolar	

Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar	ile desteklenmiştir. Üst döşemede ahşap kirişli döşeme kullanılmıştır. Konut işlevinde olan yapının altındaki kabaltı ile sokaklar arası geçiş sağlanmıştır.	
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt taşında renk değişimi -Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Sıva soyulmaları ve yüzeydeki kirlilik	-Taş kayıpları -Ahşap kiriş kayıpları -Sıva kayıpları	-Özgün yapısını korumamaktadır. -Tesisat borusu için döşemenin delinmesi -İlave yükün kemere baskısı

4-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Süleyman Nazif Mahallesi Çulcular Sokak 	Caminin altından diğer sokağa geçişi sağlamaktadır. Sokaktan çarşı alanına geçişi sağlamaktadır. Tonoz üst örtüde tuğla malzeme kullanılmıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt taşında renk değişimi	-Taş kayıpları -Sıva kayıpları	- Tabela montesi ile oluşan tahribat

5-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Cevat Paşa Mahallesi İç Kale Sokak 	İç Kale Arkeoloji Müze binasında bulunan kabaltı, iki tarafında da kemer bulunan ve ahşap kirişlerden oluşan üst döşemeye sahip bir geçittir. Üst yapıdaki müzeye ait birim sergi mekanı işlevi ile kullanılmıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt taşında renk değişimi -Ahşap malzemede renk değişimi	-Taş kayıpları	-Bulunamadı

6-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
Dabanoğlu Mahallesi 	Geleneksel konutun altında bulunan kabaltı, kemerin ve ahşap kirişlerin kullanıldığı bir geçittir. Karşılıklı bulunan konutların kapıları bu geçide açılmaktadır ve çıkmaz sokakta sıralanan yapılar özgün yapılarını koruyamamıştır.	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
-Bazalt taşında renk değişimi -Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar	-Taş kayıpları -Sıva kayıpları	-Çelik kapı için oluşturulan açıklık -İç duvarların sıvanması

7-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Ziya Gökalp Mahallesi Sülüklü Sokak</p> 	<p>Özgün yapısını korumamaktadır. Tuğla ve bazalt duvar örgüsüne sahip yapıda üst döşeme betonarmedir. Kabaltı konutun altında bulunmaktadır. Geçidin iç duvarlarında kapatılmış nişler ve kemerlerin izi bulunmaktadır. Köşe pahı ile kenarları yumuşatılmıştır.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Bazalt taşında renk değişimi -Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Sıva soyulmaları ve yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Taş kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>-Özgün yapısını korumamaktadır. -Kapatılan kemerli kapı -Betonarme döşeme yükünün taş bozulmalarına neden olması</p>
8-Konumu	Ozellikleri	Cephesi
<p>Süleyman Nazif Mah. Sait Paşa Sokak</p> 	<p>Art arda iki bölümden oluşmaktadır. Ortada kalan kısımda düz geçit kullanılmıştır. Tuğla ve bazalt örgüye sahip yapının üst döşemesinde ahşap kirişler ve betonarme örtü mevcuttur. Geleneksel çarşı alanında kalan kabaltı depolama alanı olarak işlevlendirilmiştir.</p>	
Mevcut Yapısal Sorunlar ve Hasarlar		
Doğa Koşullarının Etkisi	Malzeme Kayıpları Etkisi	Kullanıcı Hatası
<p>-Bazalt taşında renk değişimi -Ahşap malzemede renk değişimi, soyulmalar ve çatlaklar -Sıva soyulmaları ve yüzeydeki kirlilik</p>	<p>-Taş kayıpları -Ahşap kiriş kayıpları -Sıva kayıpları</p>	<p>-Kapatılan kemerli kapı -Betonarme döşeme yükünün taş bozulmalarına neden olması</p>

SONUÇ

Geleneksel yapılar; kentin tarihini, insanların kültürel değerlerini ve yaşayış biçimlerini mimari değerler üzerinden günümüze taşıyan belge görevi görmektedir. Yapıların sokakla ilişkisini biçimlendiren “cumba”lar ve “kabaltı”ları Suriçi Bölgesinin geleneksel mimarisinde kullanılan öğeler olmuştur. Mimari kültür, miras bırakılması gereken değerlerden olduğu için tarihi ve geleneksel yapılardaki hasarların tespiti ve hasarlara

yönelik önlemlerin alınması önemli olmaktadır.

“Cumba” ve “kabaltı”ların hâkim olduğu geleneksel Suriçi Bölgesinin sokak dokusunda zamanla değişimler meydana gelmiş ve özgün olmayan uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bölgedeki yaşam koşullarının değişmesi, insanların konfor arzusunun artması ile mimari yapılara bakış açısı da değişmiştir. Bazı yapılar farklı işlevle kullanılmaya devam ettirilmeye çalışılsa da

çoğu yapı terk edilerek tahribatlara açık hale gelmiştir. Yüksek sıcaklıklar, nem, rüzgâr gibi iklimsel şartlar altında temel malzeme olan bazalt taşında renk değişimi en fazla görülen hasar çeşididir. Şiddetli yaz sıcakları nedeniyle taşların aşırı genişmesi form kaybına neden olmuştur. Ahşap malzemede ise renk değişiminin yanı sıra yüzeysel kayıplar ve sehim sorunu gözlemlenmiştir. Doğa koşullarının etkisi incelenen tüm yapılarda gözlemlenebilirken diğer nedenlerin etkisi yapıların tümünde gözlemlenmemiştir. Kullanıcının onarmak amacıyla yapıyı sıvaması ve boyamasından dolayı kabarak kabuklanan yapılar yüzeysel hasarlara maruz kalmıştır. Malzeme kayıplarının etkisiyle çoğunlukla bazalt taşında ve tuğlada bağlayıcı harç kaybı, yüzey düzgünlüğünün bozulması; ahşap iskelette ve kirişlerde çatlama, çürüme, kabuklanma, ayrışma hasarları meydana gelmiştir. İncelenen yapıların bakımsız kalmasının temelinde yapıların terk edilmesi yatmaktadır. Yapının terk edildiği Devehamamı Sokak'taki ve Ziya Gökalp Mahallesi'ndeki bağdadi örgüye sahip "cumba"lar (Tablo 1/9 ve 1/22) ile Sülüklü Sokak'taki (Tablo 2/7) "kabaltı"nın hasar düzeyi risk oluşturacak seviyeye ulaşmıştır. Ancak koruma amacı taşına bile kullanıcının keyfi ve bilinçsiz uygulamaları yapılarda hasarların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kent Müzesi, Ziya Gökalp Müzesi gibi müzeye dönüştürülen (Tablo 1/24 ve 1/33) veya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü, Lalebey Konağı Kadın Kültür Merkezi gibi resmi kurum olarak işlevlendirilen yapılar (Tablo 1/1 ve 1/17) bütüncül onarımlardan geçtikleri için bu

yapılara ait "cumba"lardaki hasarlar yüzeysel sorunlar olarak değerlendirilebilir. Kent Müzesi, Ziya Gökalp Müzesi ve Dengbej Evindeki "cumba"larda (Tablo 1/24, 1/33 ve 1/4) bazalt taşında ve ahşapta renk değişimleri ile yüzeysel kirlilikler tespit edilmiştir. İklimsel etkenlerden veya malzeme kayıplarından doğan hasarlar en düşük seviyelerde iken kullanıcının koruma bilincinin yetersiz kaldığı durumlarda ise kullanıcı kaynaklı hasarlar ortaya çıkmıştır. Konut işlevinin devam ettirildiği yapıların risk taşıdığı belirlenmiştir. Özellikle betonarmeye dönüştürülen yapılar veya betonun malzeme olarak kullanıldığı yapılar bütüncül hasarlara neden olmuştur. Taşıyıcı sistemi etkileyecek düzeyde olan hasarlar, betonarmeye dönüştürülen yapılarda ve Kırkdirek ve Sülüklü Sokakta bulunan "kabaltı"larda tespit edilmiştir. Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü, Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) ve Lalebey Konağı Kadın Kültür Merkezi olarak kullanılan yapıların (Tablo 1/1, 1/29 ve 1/17) resmi kurum olarak işlevlendirilmesi sonucu yapılardaki özgün olmayan müdahaleler yapıların hasar almasına neden olmuştur. Özgün olmayan müdahalede bulunulmadıkça yapının kullanılmaya devam edilmesi ile yapıların fiziki ömrünün uzamasını sağlanmaktadır.

Tüm bu gözlemsel sorunlar önlenebilir düzeyde olduğu için düzenli olarak bakım ve onarımlarının yapılması sonucu yapıların fiziksel ömrü uzayabilmektedir. "Cumba" ve "kabaltı"larda gözlemsel incelemelerle tespit edilen hasarlara yönelik kararlar bütüncül yaklaşımlarla desteklenmelidir. Suriçi

Bölgesindeki tüm “cumba” ve “kabaltı”ların konumları imar planlarında gösterilmelidir. Hasar analizleri deneylerle desteklendikten sonra rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanmalıdır. Müdahale sırasında yapıların bulunduğu alanlarda güvenlik tedbirleri alınmalıdır. Yapılar askıya alındıktan sonra müdahale edilmelidir. Özgün olmayan müdahale ekleri kaldırılmalı veya uygun çözümlerle değiştirilmelidir. Yapıdaki malzeme kayıpları özgün malzemelerle giderilmelidir. Enjeksiyon yöntemi ile kılcal çatlaklar kapatılmalıdır. Özgün çözümlerin yapıyı ayakta tutmada yetersiz kalacağı riskli yapılarda sökülebilir ek taşıyıcı elemanlar kullanılmalıdır. Duvarlarda kirlenmeye bağlı oluşan sorunlar malzemenin yapısına uygun yöntemlerle temizlenmelidir. Su ile yıkamanın yetersiz kalacağı durumlarda kimyasal temizleme uygulanmalıdır. Bitki oluşumu sonucu yüzeyi kirlenen yapılarda detaylı testler yapılmalı, gözenekli olan taş yüzeylerde oluşumların nüfuz etme miktarına göre temizleme yöntemi belirlenmelidir. Yıkılan “kabaltı”larda sokak dokusunu korumak için rekonstrüksiyon uygulanmalıdır. Periyodik olarak gerçekleştirilecek basit veya kapsamlı onarımlar ile yapılar korunmalıdır.

Yazar Notu: Bu çalışma; birinci yazar İlky Mizgin Budak ve ikinci yazar Nursen Işık tarafından 2023 gerçekleştirilen “İsach 6. Uluslararası Fen Bilimleri ve İnovasyon Kongresi” için hazırlanan ve kongre kitabında yayımlanan, “Diyarbakır Suriçi Bölgesindeki ‘Kabaltı’lardaki Yapısal Sorunlar ile Hasarların Gözlemsel Olarak Tespiti ve

Değerlendirilmesi” başlıklı tam bildiri metninden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (9. baskı). YEM Yayın.
- Altın, A. (2017). Adıyaman’da bir kabaltı ve Kab Camisi. *İSTEM Dergisi*, 29, 105-126.
- Arseven, C. A. (1983). *Sanat ansiklopedisi (Cilt 1)*. MEB.
- Bektaş, C. (2023). *Türk evi* (12. baskı). YEM Yayın.
- Budak, İ. M., & Işık, N. (2023). *Diyarbakır Suriçi Bölgesindeki “kabaltı”lardaki yapısal sorunlar ile hasarların gözlemsel olarak tespiti ve değerlendirilmesi*, İSARC 6. Uluslararası Fen Bilimleri ve İnovasyon Kongresi, 80-92.
- Çetin, Y. (2006). *Geleneksel Türk evinde cumba*. *Sanat Tarihi Dergisi*, 15(2), 18-27.
- Demirbağ, U., & Urfalıoğlu, N. (2019). Çankırı merkez ilçe geleneksel konutlarının cephe biçimlenişi. *Art-Sanat*, 11(1), 71-100.
<https://doi.org/10.26650/artsanat.2019.11.0004>
- Erçetin, S. (2020). Geleneksel Urfa evlerinde çıkma. *Akdeniz Sanat*, 14(26), 151-168.
- Feilden, B. M. (2003). *Conservation historic buildings* (3. Edition). Architectural Press.
- Halifeoğlu, F. M., Işık, N., Tekin, M., Güzel, E., İpekyüz, H. D., & Erkoç, B. (2020). Geleneksel mimaride yeniden kullanım kaynaklı sorunlar: Diyarbakır evleri örnekleme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(75), 382-395.

- Işık, N., Halifeoğlu, F. M., İpek, S., & Polat, M. (2022). Zemine bağlı oluşan sorunların tespitinde georadar (gpr) kullanımı: Diyarbakır İskender Paşa Türbeleri. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 26, 104-132.
<https://doi.org/10.17365/tmd.2022.turkey.26.05>
- Kejanlı, T., Aykal, F. D., & Koç, C. (2019). Eski Mardin'de Sokak-cephe ilişkisinin değişimi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 18, 77-100.
<https://doi.org/10.17365/TMD.2019.3.4>
- Özel, Y. (2019). Türk evinde sokağa uzanan iç mekanlar: çıkmalar. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 3(1), 143-160.
- Pakalın, M. (1996). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* 1. MEB.
- Payaslı Oğuz, G., & Halifeoğlu, M. (2017). Geleneksel Diyarbakır evlerinde yapım tekniği ve malzemede koruma sorunları, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 8(2), 345-358.
- Şenyurt, O. (2016). İnşa kuralları, mimari algı ve mekân kullanımı bağlamında Osmanlı toplumunda "cumba/şahnişin". *Mimarlık ve Yaşam*, 1(1), 87-103.
<https://doi.org/10.26835/my.270097>
- Tuncer, O. C. (1999). *Diyarbakır evleri*. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Vural, Z. B., & Sağıroğlu Demirci, Ö., (2021). Sivas Özdoğanlar Evi restorasyon ve yeniden işlevlendirme önerisi. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 24, 120-140.
<https://doi.org/10.17365/tmd.2021.turkey.24.04>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Suriçi Region in Diyarbakır; It is the part of the city surrounded by historical walls and home to many historical and traditional buildings. Keeping the architectural elements that make up the traditional texture of the region alive is important in terms of preserving the historical texture. The fact that the people live an introverted, privacy-conscious life has created architectural elements that provide isolation in living spaces. As one of these elements, "cumba" provide isolation from the street, they contribute to the protection of privacy in the relationship between the house and the street. "Cumba" are protrusions that turn from the facade of the house to the street and have window openings on the narrow facade and other facades. There are passages that provide the passage between streets under the buildings in narrow streets and strengthen the street texture aesthetically. These passages and "cumba", called "kabaltı", have become important symbols of the Suriçi Region. In this study, a field study was conducted on the examples of "cumba" and "kabaltı" in the Diyarbakır Suriçi Region. **Aim:** Today, many methods can be applied in damage analysis and damage intervention phase. The first stage in these methods is observational detection. For this reason, this study was carried out to detect and evaluate the structural problems and damages in their current state to protect the "cumba" and "kabaltı" that have survived to the present day in the Suriçi Region and to contribute to the intervention decisions to be taken. **Method:** In this study, field and literature

research was conducted. Some "cumba" and "kabaltı" were examined on site and their existing structural problems and damages were determined observationally. These problems are considered by considering the classifications of damage types in the literature; They were evaluated in three main groups: damage caused by natural conditions, damage caused by material losses, and damage caused by user error. The types of damage are explained with their reasons and the damage they caused to the structure and are supported by the data obtained from the field study. **Findings:** Damages seen in the "cumba" and "kabaltı" in the Suriçi Region are generally based on climatic factors. Because of precipitation, humidity and wind, damage caused by material breakage and material loss occurred on the surfaces of the buildings exposed to outdoor conditions. Cracks, twisting or decomposition damages have been observed on the surface of the material, whose durability decreases, and physical properties change because of the damage. The extreme increase in temperature during the summer months caused color changes in basalt stone and brick. In wooden materials, exposure to moisture is among the main causes of deterioration. Because of temperature, damages such as decay, crusting, decomposition, and deflection have occurred in wooden structural elements. The vegetation growth in the "cumba" in the Cami Nebi District has reached a level that covers the front side and has created pollution on the surface. Peeling and discoloration occurred on the wooden beams and windows. Deteriorations due to moisture were detected in the "kabaltı", which is located on Sait Paşa

Street and whose top cover is wooden beams. In these structures, where mostly basalt stone and wood are used, losses in the preferred materials are decompositions that increase the level of damage. Material losses: It has occurred in different sizes and shapes depending on physical, chemical, biological effects and non-specific interventions of the user. There are serious losses in the wooden frame of the bonded masonry in the "cumba" in the heavily damaged building located in Ziya Gökalp District, and flaking has occurred on the plastered upper surface. User error is one of the external causes of damage and refers to damage caused by non-original human-made applications. **Discussion:** The "cumba" in Diyarbakır differ from the "cumba" in the Turkish house in terms of the amount of privacy required. In traditional Diyarbakır houses, the house is seen as more private than in Turkish houses. The "kabaltı" are not separated by sharp boundaries in terms of their functions. The difference in "kabaltı" can be seen in the material used and the top cover. While the effect of natural conditions can be observed in all structures examined, the damaging effects of material losses and user errors have not been observed in all structures. This can be attributed to the fact that the cause of the damage is preventable. Unless non-original interventions are made, continuing to use the building may prolong the physical life of the building. However, because of observational investigations, it was understood that there were structures that were converted to reinforced concrete or where concrete was used as a material. **Results:** "Cumba" and "kabaltı", which shape the relationship of the

buildings with the street, have been the architectural elements used in the architecture of the Suriçi Region. Under climatic conditions such as temperature, humidity and wind, color change in the generally used basalt stone and color change, surface loss and deflection damage in the wooden material were observed. The reason why the examined buildings remain neglected is their abandonment. Abandoned and dysfunctional structures have become vulnerable to damage. It has been determined that incorrect applications have been made by the user in structures whose functions have changed or remained the same. Since all these observational problems are preventable, it is possible to extend the physical life of the buildings if they are regularly maintained and repaired. Structures should be protected with simple and comprehensive repairs to be carried out periodically.